

A1 (Mogens Herman Hansen)

Omdelingsark med kilder og henvisninger til kursets fire forelæsninger:

(1) VAR DET ATHENSKE *DEMOKRATIA* ET DEMOKRATI?

Om det athenske demokrati i almindelighed:

M.H. Hansen, *Demokratiet i Athen* (København 1993).

En mere dybtgående behandling findes i M.H.Hansen, *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes. Structure, Principles and Ideology* (2. udg. London 1999).

De i denne forelæsning forfægtede synspunkter behandles og dokumenteres i:

M.H. Hansen, *Was Athens a Democracy?* Hist. Filos. Medd. Dan. Vid. Selsk. 59 (1989).

Demokrati, et politisk system eller en politisk ideologi:

G. Sartori, s.v. "Democracy" i *International Encyclopedia of the Social Sciences*.

Sammenhængen mellem de to sider af demokratiet:

Præamblet til Den Europæiske Menneskerettighedserklæring

Definitioner af demokrati:

A. Næss, *Democracy, Ideology and Objectivity* (Oslo 1956), med kronologisk ordnet liste over 311 demokratidefinitioner.

Abraham Lincoln, "The Gettysburg Address": Government *of* the people, *by* the people, *for* the people.

Demokrati - Frihed - Lighed:

B. Holden, *Understanding Liberal Democracy* (Oxford 1988) 28.

Demokratia - Eleutheria - (Iso)nomia:

Thukydid II.37.1-3 (Perikles' gravtale).

Demokratia = demokrati:

G. Sartori, *Democratic Theory* (Westport 1962) 250-77.

Demokrati *versus* Republik:

Madison i *The Federalist* no. 10, (22 Nov. 1787).

M. Schmidt, *Direkte demokrati i Danmark - Om indførelsen af et elektronisk andetkammer* (København 1993).

Demokrati *versus* repræsentativt styre:

Moderne tanker om direkte demokrati inspireret af det athenske demokrati:

Den Schweiziske forbundsforfatning af 1848.

A. de Tocqueville, *De la démocratie en Amérique* I-II (1835-40).

M.H. Hansen, "Direct Democracy - Ancient and Modern," i P. McKechnie (ed.), *Thinking Like a Lawyer. Essays on Legal History & General History for John Crook on his Eightieth Birthday* (Leiden 2002) 135-49.

Demokrati og Slaveri:

The Ohio State Journal, 30. Sept. 1858.

Frihed:

Demokrati = repræsentativt demokrati efter ca. 1850:

B. Constant, *De la liberté des anciens comparée a celle des modernes* (Paris 1819).

J.S. Mill, *Considerations on Representative Government* (London 1861).

I. Berlin, *Four Essays on Liberty* (Oxford 1969).

Folket = borgerne eller indbyggerne?

J.J. Rousseau, *Du contrat social* (1762).

7.3 millioner gæstearbejdere og politiske flygtninge i Tyskland i 2001

Eleutheria: kritik af demokratisk frihed:

Tatsachen über Deutschland 2002

Aristoteles, *Politikken* 1317b11-17.

Teledemocracy:

Platon, *Staten* 557 B-E.

B. Beedham, "A better Way to Vote", *The Economist* Aug. 1993

Forsvar for demokratisk frihed:

Euripides, *De bønfoldende* 405-07.

Andre kilder: Herodot 3.80; Thukydid 6.39; Demosthenes 15.

Borgernes hjem versus offentlige bygninger: Dem. 3.25, 29

Cf. M.H. Hansen, "The Ancient Athenian and the Modern Liberal View of Liberty as a Democratic Ideal," i C. Hedrick & J. Ober, *Demokratia* (Princeton 1996) 91-104.

Privatprocesser versus offentlige processer: Dem. 22.25-28

Privatsfære - offentlig sfære: Dem. 24.192-93.

Offentlig sfære *versus* privatsfæren:

Stat og samfund uadskillelige i vor tid.

D.N. Fustel de Coulanges, *La cité antique* (Paris 1864).

Cerny's eksempel med bilen,

Cf. M.H. Hansen, *Polis and City-State*. Hist. Filos. Medd. Dan. Vid. Selsk. 76 (1998) 86-91..

parafraseret af C. Pierson i, *The Modern State* (London 1996).

Stat *versus* samfund:

Polis defineres af Aristoteles som: et fællesskab (*koinonia*) af borgere (*politai*) om forfatningen (*politeia*): Aristoteles, *Politikken* 1276a1-4.

M. Ostwald, *From Popular Sovereignty to the Sovereignty of the Law*

Demosthenes, *Tredje Filippiske tale* (9.3).

(Berkeley 1986).

Lighed:

Cf. M.H. Hansen, *Polis and City-State*. Hist. Filos. Medd. Dan. Vid. Selsk. 76 (1998) 84-106.

Isonomia = politisk ligeberettigelse.

Isegoria = lige ret til at tale (på folkeforsamlingen).

Athenernes skelnen mellem en offentlig sfære og privatsfæren

Det empiriske *versus* det normative lighedsbegreb:

Privatpersoner versus politisk aktive borgere: Aeschin. 1.195

The Declaration of Independence af 4.7.1776 (empirisk)

Declaration des droits de l'homme et du citoyen af 29.8.1789 (normativ)

Euripides. *De bønfoldende* 438 versus 441.

Det Athenske lighedsbegreb:

Herodot 5.78.1

Aristoteles, *Politikken* 1301a28-35.

Menneskerettighederne

Platon, *Menexenos* 239A.

Peter Jones, *Rights* (London 1994)

Euripides. *De bønfoldende* 438-41.

M.F. Plattner, "Human Rights" i S.M. Lipset (udg.) *Encyclopedia of Democracy* 1-4 (London 1995) 573-78.

Konkurrenceelementet i det athenske demokrati:

Ingen menneskerettigheder i oldtidens Hellas

Demosthenes 20.108, 154; 24.215-16; Lykourgos 1.10.

M. Ostwald, "Shares and Rights: Citizenship Greek Style and American Style", i J. Ober and C. Hedrick (udg.), *Demokratia* (Princeton 1996) 49-61.

Lodtrækning som demokratisk udvælgelsesprocedure:

Borgerrettigheder i det klassiske Athen

Isokrates 7.21; Platon *Lovene* 757B; Aristoteles, *Alexanderretorikken* 1424a12-14; *Politikken* 1303a15-16.

Alle borgere lige af fødsel, Arist. *Pol.* 1301a28-35

Lighed og frihed konvergerer:

Ingen henrettelse uden lov og dom (Lys. 22.2)

"Lighed i frihed" J. Plamenatz, "Equality of Opportunity" i Bryson *et al.* (udg.), *Aspects of Human Equality* (New York) 84.

Forbud mod at afhøre borgere under tortur (Andoc. 1.43)

Ytringsfrihed = ytringslighed (*isegoria*):

Ingen ransagelse af hjem uden kendelse (Dem. 18.132)

Beskyttelse af borgernes ejendom
(Arist. *Ath. Pol.* 56.2)

Dem. 8.33; 22.5; 24-51, 69, 163,
192-93; Pl. *Resp.* 558a; Isoc. 7.20;
Arist. **Ath.Pol.** 22.4.

Leve efter forgodtbefindende: Hdt.
3.83.3; Thuc. 2.37.2, 7.69.2; Lys.
26.5; Pl. *Resp.* 557b; Isoc. 7.20.

Kritik af forfatningen tilladt i Athen, forbudt i
Sparta

Doublethink

Dem. 20.105-6.

George Orwell, 1984.

Processen mod Sokrates:

Passive borgere nytteløse: Thuc.
2.40.2

M.H. Hansen, *The Trial of Sokrates
from the Athenian point of View*
(København 1995).

Passive borgere respekteret: Pl. *Ap.*
17d; Lys. 19.55; Is. 1.1; Isoc. 15.38.

Menneskerettighedsbegrebet kan spores
tilbage til stoikerne

Tolerance = *praos, praotes*

K. Friis Johansen, *Den europæiske
filosofis historie. Antikken*
(København 1991) 588-89.

(2) DEMOKRATIETS TRADITION FRA OLDTID TIL NUTID

Udkast til traktat om en forfatning for Europa
vedtaget af Det Europæiske Konvent 13.6 og
10.7 2003. Præamblet indledes med citatet på
oldgræsk, fulgt af en oversættelse. Citatet
faldt ud under den efterfølgende forkortelse af
– især – præamblet.

Robespierre beskriver Frankrig som et
demokrati: “Rapport sur les principes de
morale politique qui doive guider la
convention”, holdt 5.2. 1794, cf. *Discours et
rapports de Robespierre* (1908) 327.

Den klassiske traditions betydning for
demokratiet: Hannah Ahrendt, *On Revolution*
(1963, 2 udg. New York 1973) 196.

*Oldgræsk demokrati i almindelighed versus
det athenske demokrati:*

Demokrati i oldtidens politiske filosofi:

– Platon, *Resp.* 555B-66A, *Pol.* 291E-92B, 297D-303D.

– Aristoteles, *Politika* bog 3 (1279a17-80a6), bog 4-6 (1291b30-92a38; 1292b22-93a10; 1298a10-34; 1318b6-19b32)

– Polybios 6.43.

Platons omtale af Athens demokrati: Pl. *Gorg.* 515C-519A. *Lovene*: A.H. Chase, "The Influence of Athenian Institutions upon the Laws of Plato", *Harvard Studies in Classical Philology* 44 (1933) 131-92. Generelt: M.H. Hansen, "Filosofferne Sokrates, Platon og Aristoteles", i R. Thomsen (udg.), *Det Athenske Demokrati i Samtidens og Eftertidens Syn* 1-2 (Århus 1986)

1: 251-52.

Aristoteles omtaler demokrati generelt, ikke specifikt Athens demokrati:

M.H. Hansen, *Polis and City-State. An Ancient Concept and its Modern Equivalent* (København 1998) 104.

Om genopdagelsen af Aristoteles' *Politik* i Wilhelm af Moerbekes latinske oversættelse ca. 1250 se Aubonnet's Budé-udgave bind 1 (1968) cxlviiiff.

Standardbeskrivelsen af græsk demokrati i politisk filosofi frem til ca. 1800:

1. Demokrati beskrives aldrig for sig selv, men kun i forbindelse med de andre to forfatningsformer: Monarki og oligarki.

2. Beskrivelsen teoretisk, ikke historisk.

Demokrati nævnes i forbifarten som en *mulig* forfatningstype, som ingen behøver at tage særlig notits af.

3. Når demokratiet undtagelsesvist skildres positivt, bliver det i regelen afvist med, at det er uigennemførligt.

4. Det antages for det meste, at den bedste forfatning er en blandet forfatning, som rummer både monarkiske, aristokratiske og demokratiske forfatningselementer.

5. For så vidt som demokrati kan accepteres, er det som en del af en blandet forfatning, ikke som ren forfatningsform.

6. De spredte henvisninger til Athens forfatning vedrører som oftest lovgiveren Solon, som antages at have indført et moderat, blandet demokrati.

7. Kilderne til denne demokratiopfattelse er Platon, Aristoteles og - undertiden – Polyb.

Cf. Jean Bodin, *Six livres de la République* 2. bog, 1. kapitel = (1993) 180-81. Jeg har oversat *état* med statsform og *République* med stat.

Demokrati i politisk filosofi ca. 1200-1800:

Thomas Aquinas, *De Regimine Principum* 16.

Marsilius of Padua, *Defensor Pacis* 1.8.2-3.

Niccolo Machiavelli, *Discorsi* 1.2.3-4, 11-12.

Jean Bodin, *Les six Livres de la république* 2.1 & 7.

Thomas Hobbes, *De Cive* 7.1 & 5-7.

John Locke, *The Second Treatise of Government* 132.

William Blackstone, *Commentaries* 1.2.7.

James Mill, "Government" i *Encyclopaedia Britannica* (1820) 3-5.

Traditionen: Rom versus Hellas, Sparta versus Athens.

– Meyer Reinhold, "Eighteenth-century American Political Thought," i *Classical Influences on Western Thought A.D. 1650-1870* ed. R.R. Bolgar (Cambridge 1979) 223-43. Se 225, 228, 233.

– Benjamin Constant, *De la liberté des anciens comparée à celle des modernes* (1819).

Solon som det athenske demokratis fader:

– John Adams, *Defence of the Constitutions* (1778) i *Works* IV, om Athen se pp. 472-92

– Katharina 2. og Josef 2. på Krim: K. Mykland, *Frihedsrevolutionerne. Politikens Verdenshistorie* 14 (København 1985) 138.

På Perikles' tid er Athen ikke længere et demokrati, men et tyrannisk aristokrati: Jean

Jacques Rousseau, *Discours sur l'économie politique* (1755), her citeret efter Pléiade udgaven (Paris 1964) 3: 248.

Det soloniske demokrati: Arist. *Pol.* 1273b35-74a21, cf. *Ath. Pol.* 9.1, 41.2 (først fundet i 1890), en myte: M.H. Hansen, "Solonian Democracy in Fourth-Century Athens", *ClMed* 40 (1989) 77-82.

Kritik af 4. årh.s athenske demokrati i Plutarch, *Fokion* 8-9, 16, 23, 32-38, cf. J.T. Roberts, *Athens on Trial. The Antidemocratic Tradition in Western Thought* (Princeton 1994) 110-18.

Plutarchs betydning frem til c. 1800: Thomas Jeffersons brev til Robert Skipwith af 3.8 1771.

Kleisthenes som indstifteren af det athenske demokrati: George Grote, *History of Greece* IV (1847) 300-349; M.H. Hansen, "The 2500th Anniversary of Cleisthenes' reforms and the Tradition of Athenian Democracy", i R. Osborne og S. Hornblower (udg.), *Ritual, Finance, Politics. Athenian democratic Accounts Presented to David Lewis* (Oxford 1994) 26.

Den tyske tradition: Athen:

– Johann Winckelmann, *Geschichte der Kunst des Altertums* 1.4 (130-33).

– Karl Wilhelm von Humboldt, *Geschichte des Verfalls und Unterganges der griechischen Freistaaten*, Fragmenter i *Werke* II cf. 77, 84.

Sparta: Carl Ottfried Müller, *Die Dorier* (1824).

19-20 århs. tradition om Athens demokrati i USA, England og Frankrig:

Andrew Jacksons demokratiske parti dannet i 1828: J. Roper, *Democracy and its Critics: Anglo-American Democratic thought in the Nineteenth Century* (London 1989) 54-55.

“Democracy” i *Encyclopædia Britannica* 7. udg. (1842). Artiklens vurdering af demokratiet i USA er et ekko af de Tocqueville *De la démocratie en Amérique* (1835-40).

Perikles' Gravtale (Thuc. 2.37) i Londons busser i 1915, cf. F.M.Turner, *The Greek Heritage in Victorian Britain* (London 1981) 187.

Georges Clemenceau, *Démosthène* (Paris 1924).

Første Verdenskrig som en kamp mellem monarker (Wilhelm 2. = Filip 2.) og advokater (Lloyd George = Demosthenes): E. Drerup, *Aus einer alten Advokatenrepublik* (Paderborn 1916) 1-4.

Den tyske beundring for Sparta: J. Wiesehöfer, “Denn es sind welthistorische Siege ... Nineteenth- and Twentieth-Century German Views of the Persian Wars”, *Culture and History* 11 (1992) 61-83; E. Rawson, *The Spartan Tradition in European Thought* (Oxford 1969) 332-43.

Wanderer kommst du nach Sparta. Schillers oversættelse af Simonides' epigram over Leonidas og de 300 spartanere ved Thermopylæ. S. Rebenich, “From Thermopylae to Stalingrad: The Myth of Leonidas in German Historiography”, i A. Powell og S. Hodkinson (udg.), *Sparta: Beyond the Mirage* (London 2002) 323-49. Motivet er gribende skildret af Heinrich Böll i novellen *Wanderer kommst du nach Spa ...* (1950).

Demosthenes som frihedens forkæmper: Kardinal Bessarions oversættelse til Latin af Dem. 1 (rettet mod den tyrkiske sultan); Oversættelse til Engelsk under Elisabeth 1. af Dem. 1-3 (rettet mod Filip 2. af Spanien); Niebuhrs oversættelse af Dem. 4 (rettet mod Napoleon), cf. P. Carlier, *Démosthène* (Paris 1990) 287-91.

Ny vurderingen af det klassiske Athen i 19. århs. historieskrivning:

George Grote, *History of Greece I-XII* (1846-56).

Victor Duruy, *Histoire de la Grèce ancienne* (1851).

Ernst Curtius, *Griechische Geschichte I-III* (1857-67).

- Grote inspireret af Niebuhr: Vol. I, preface xvi

Fremstillinger af det Athenske demokrati i moderne politologi: Giovanni Sartori, *Democratic Theory* (Westport 1962) 250-77; David Held, *Models of Democracy* (Cambridge 1987) 13-35.

*Den marxistiske demokratitradition (= Aristoteles' opfattelse af demokrati som fattigmandsvælde): Lenin, Staten og revolutionen (1917) 20, 93-98 (dansk udg. 1948). Parallellen til Aristoteles fremhævet af: C.B. Macpherson, *The Life and Times of Liberal Democracy* (Oxford 1977) 9-12.*

Mulige efterklange af Athenske politiske institutioner:

– *Ekklesia versus Landsgemeinde*, cf. M.H. Hansen, *The Athenian Ecclesia*

(Copenhagen 1983) 207-29.

– New England Town Meetings, cf. J.F. Sly, *Town Government in Massachusetts 1620-1930* (Cambridge Mass. 1930).

– Lodtrækning af embedsmænd i de italienske bystater i Middelalderen: J. Elster, *Solomonic Judgements: Studies in the Limitations of Rationality* (Cambridge 1989) 81-85; B. Manin, *The Principles of Representative Government* (Cambridge 1997) 54-63.

Det athenske demokrati som inspiration for moderne tanker om en tilbagevenden til direkte demokrati: M.H. Hansen, "Direct Democracy, Ancient and Modern", i P. McKechnie (udg.), *Thinking Like a Lawyer. Essays on Legal History & General History for John Crook on his Eightieth Birthday* (Leiden 2002) 135-49.

Demokrati som en ideologi (demokrati - frihed - lighed):

– Barry Holden, *Understanding Liberal Democracy* (Oxford 1988) 28.

– Perikles' Gravtale, Thuc. 2.37.1-3.

– Isokrates' *Areopagitikos*, Isoc. 7.20.

Positive vurderinger af frihed og lighed:

Frihed og Lighed er de to værdier, der fremhæves i "The American Declaration of Independence of 4.7.1776" (introduction) og i den franske "Déclaration des droits de l'homme et du citoyen" af 26.8.1789 (første artikel). Men intet om demokrati i nogen af erklæringerne

Knyttes sammen med demokrati af de engelske utilitarister: Jeremy Bentham, *Fragment on Government*; Tom Paine, *Rights of Man* (1792) democracy (202), equality (198), liberty (220); James Mill, *Essay on Government*.

Negativ vurdering af demokrati:

– James Madison i *The Federalist* no 10.

– Alexander Hamilton i letter to Sedgwick of July 10th 1804.

– Edmund Burke i *Reflections on the French Revolution* (London 1910) 90.

Demokrati - frihed - lighed: Om "Jacksonian Democracy" se, R.L. Hanson, 'Democracy' i Ball, Farr & Hanson, *Political Innovation and Constitutional Change* (Cambridge 1989) 76-

84. Om den klassiske tradition i Sydstaterne, se W.W. Briggs Jr. 'Classical Influence in the Southern Response to the Constitution,' Unpublished lecture, Boston 15.9.1989

Alexis de Tocqueville, *De la démocratie en Amérique* (1835-40) 3.1.15 (om den klassiske litteratur), 3.2.1 (demokrater foretrækker lighed fremfor frihed). – Étienne Vacherot, *La démocratie* (Paris 1860) 7-8 (demokrati - frihed - lighed sidestillet)..

Reformationens betydning for demokrati i Tyskland: G.G. Gervinus,

Einleitung in die Geschichte des neunzehnten Jahrhunderts (Leipzig 1853), cf. Tacitus, *Germania* 11-12; Montesquieu *De l'esprit des lois* (1748) 2: 407; det germanske urdemokrati: A. Ross, *Hvorfor demokrati?* (København 1946, 2. udg. 1967) 22-24.

Democracy - Liberty - Equality i England: George Grote, *History of Greece* 6.180; John Stuart Mill, *Considerations on Representative Government* (1861), Chapter 3. Idem, *On Liberty* (1859) 19-20. Oldtidens politiske frihed forskellig fra den moderne: *On Liberty* (1859) 16, 51.

N.D. Fustel de Coulanges, *La cité antique* (Paris 1864), Book 3, Chapter 7.

Denne forelæsning bygger på:

M.H. Hansen, "The Tradition of Athenian Democracy A.D. 1750-1990," *Greece & Rome* 39 (1992) 14-30.

M.H. Hansen, "the 2500th Anniversary of Cleisthenes' Reforms and the Tradition of Athenian Democracy," i R. Osborne & S. Hornblower (eds.), *Ritual, Finance, Politics* (Oxford 1994) 25-37.

Om det athenske demokratis tradition, se også:

– J.T. Roberts, *Athens on Trial. The Antidemocratic Tradition in Western Thought* (Princeton 1994).

– R. Thomsen (udg.), *Det Athenske Demokrati i Samtidens og Eftertidens Syn* 1-2 (Århus 1986).

(3) DIREKTE DEMOKRATI I KLASSISK TID OG I VORE DAGE

Demokrati oprindeligt = direkte demokrati: *Encyclopædia Britannica* 1st edn. 1771, s.v. *Democracy*: the same with a popular government, wherein the supreme power is lodged in the hands of the people: such were Rome and Athens; but as to our modern republics, Basil only excepted, their government comes nearer to aristocracy than democracy.

Repræsentativt demokrati omtales i et brev fra 1777 skrevet af Alexander Hamilton til Gouverneur Morris. Men det tog lang tid “for the concept of representation to be ingrafted upon the concept of democracy” (Th. Paine, *Rights of Man* [1792, republished Cambridge 1989] 170). Det skete i forlængelse af: A. de Tocqueville, *De la démocratie en Amérique* i-ii (Paris 1835-40). – *Encyclopædia Britannica* 7th edn. 1842, s.v. *Democracy*: the most perfect example of democracy is afforded by the United States of North America at the present day.

Demokrati versus repræsentation: Så sent som i 1848 blev demokrati og repræsentation opfattet som modsætninger i den nye schweiziske forbundsforfatning: *Constitution de la confédération Suisse du 12 Septembre 1848*. Den første politiske massebevægelse samlet om begrebet demokrati var Andrew Jackson's “democratic party” dannet i 1828 (J. Roper, **Democracy and its Critics** [London 1989]).

Fire forudsætninger for direkte demokrati: (1) Demokrati et gode: J.J. Rousseau, *Du Contrat Social* (Amsterdam 1762) Bog 3 Kapitel 15; B. Barber, *A Passion for Democracy* (Princeton 1998); (2) optimalt demokrati = maksimalt demokrati: B. Barber, *Strong democracy. Participatory Politics for a New Age* (Berkeley & Los Angeles 1984) især 117-20, 131-2, 151. (3) Direkte demokrati = maksimalt demokrati: I. Budge, *The New Challenge of Direct Democracy* (Oxford 1996) 190-2. (4) IT-teknologien har muliggjort en tilbagevenden til direkte demokrati: I. McLean, *Democracy and New technology* (Oxford 1989) 108-34, 171-2.

Det Direkte demokratis fem grundpiller (illustreret med citater der alle er taget fra Budge).
Almindelige borgere er:

1. *Tilstrækkeligt intelligente og fornuftige til at træffe politiske afgørelser*. Budge (188-90) presents: “arguments and evidence which demonstrate that citizens in the mass are able to make policy-decisions which are not noticeably worse than those made by legislatures, if not somewhat better”.

2. *I stand til i konfliktsituationer at sætte samfundets tarv over private interesser*. Budge (109): “In the case of American States many individual results of individual initiatives (tax limitations, gun laws, harsh criminal penalties) can be satirized. However, there are always counter-examples where initiatives have supported public services against tax cuts, limited guns, upheld minority rights and protected the environment. Given the difficulty of saying what is “objectively” good or bad, perhaps the safest ground for evaluation is to compare popular initiatives with what State legislatures have done. Here very little difference opens up”. See also, e.g., Th.E. Cronin, *Direct Democracy: The Politics of Initiative, Referendum and Recall* (Cambridge Mass. 1989).

3. *Tilstrækkeligt kyndige til at kunne forstå og sætte sig ind i et politisk problem.* Budge (60): "Participation also educates and expands citizens' capacities, which are not so limited anyway". (113): "there seems little in the copious survey evidence for the United States and Switzerland to suggest that electors are copiously under-informed in relevant respects compared to other political actors". See also, e.g. G.E. Marcus & R.L. Hanson (eds.), *Reconsidering the Democratic Public* (University Park, Pa 1993).

4. *Tilstrækkeligt interesserede i at deltage i den politiske beslutningsproces.* Budge (19): If we extended the definition of participation to actively informing oneself and being attentive to politics, as participatory theorists would urge, the distinction between agreeable private pursuits with benefits and disagreeable political ones with costs would, however, almost totally disappear". (64): "after all participation can be pleasurable, and educational." cf. 186-8.

5. *I stand til at træffe rationelle politiske beslutninger, når de af eksperter og politikere er blevet oplyst om den sag, der skal afgøres.* Budge (181): "Parliament would change into an advisory, investigative and debating committee informing popular discussion and voting, rather than substituting for it". (186): "Most will be recipients of information rather than active contributors, thus disappointing the highest hopes of participation theorists".

Direkte demokrati på kommuneplan: J.F. Sly, *Town Government in Massachusetts 1620-1930* (Cambridge Mass. 1932) J.J. Mansbridge, *Beyond Adversary Democracy* (New York 1980); M. Vinding, *The Thakali. A Himalayan Ethnography* (London 1998) 252-85.

Direkte demokrati på delstatsplan: M. Kellenberger, *Die Landsgemeinden der schweizerischen Kantone* (Winterthur 1965); L. Carlen, *Die Landsgemeinde in der Schweiz* (Sigmaringen 1976).

Referendum ofte benyttet, især i Schweiz, Italien og 26 stater i USA: M. Gallagher & P.V. Uleri (eds.), *The referendum Experience in Europe* (London 1996); I. Budge, *The New Challenge of Direct Democracy* (Oxford 1996) 84-104.

Det athenske demokrati som det bedst dokumenterede historiske eksempel på direkte demokrati som statsform: M.H. Hansen, *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes* (2nd edn. Bristol 1999).

Vidnesbyrd om indirekte demokrati i den oldgræske bystatsverden: Arist. *Pol.* 1318b21-22, 28ff; 1274a15-8; 1281b32-4. Hansen (*supra*) p.3.

Det athenske demokratis plads i moderne teorier om direkte demokrati: Negativ vurdering: Budge 16: "Clearly the Greek model is unworkable today and functioned badly in Athens too. It is hardly a means for extended participation either, given the exclusion of the large majority of the population

from debate and voting". (26): "The phone-in, the televised debate, the casting of mass votes after debate, all opened up discussion to strata of the population which would never have got a look-in at Athens". No mention of Athens at all in F. Chr. Arterton, *Teledemocracy* (Washington D.C. 1987).

Positiv vurdering: McLean (158): "Could we reinvent Athenian democracy; more pedantically, some combination of democracy and demarchy that was at least as good as the Athenians'? It would have to be better in one regard: it must be workable in an entire population, and not restricted to free men." See also 5-12, 15-18, 28-9, 109, 127, 130-1, 158-9, 170-1. J.S. Fishkin, *Democracy and Deliberation* (New Haven 1991) 86-92; *The Voice of the People* (New Haven 1997) 18-26; 54-5; 80-1, 169. L. Carson & B. Martin, *Random Selection in Politics* (Westport 1999) 2-4, 31-3, 104, 108, 116.

De athenske demokraters tilslutning til det direkte demokratis fem grundpiller:

1. *Almindelige borgere er tilstrækkeligt intelligente og fornuftige til at træffe politiske afgørelser.* Dem. 3.15. Blandt jer findes folk, der formår at sige, hvad der bør gøres. I er de skarpsindigste af alle til at forstå, hvad der bliver sagt. Og I vil kunne gennemføre det nu, hvis I gør det rigtige. Cf. Euripides, *Orestes* 917-22. Se også J. Ober, *Mass and Elite* (Princeton 1989) 158-60. Om graden af participation i Athen, se Hansen (*supra*) 313.

2. *I stand til i konfliktsituationer at sætte samfundets tarv over egne interesser.* Hyp. 3.33-34: Der findes ikke i verden noget demokrati eller nogen monark eller noget folkeslag, der er mere storsindet en athenernes folk. Det svigter ikke de borgere, der enkeltvis eller gruppevis bliver forfulgt af sykofanterne. Det kommer dem tværtimod til undsætning. For nylig indgav Teisis fra Agryle begæring om konfiskation af Euthykatres' formue, der beløb sig til 60 talenter, og han lovede også at indgive konfiskationsbegæring om Filips og Nausikles' formue. Hans påstand var, at deres rigdom stammede fra uregistrerede sølvminer. Men dommerne var så langt fra at ville acceptere en sådan argumentation eller berige sig på andres bekostning, at de straks straffede den umiskendelige sykofant med rettighedsfortabelse ved ikke at give ham en femtedel af stemmerne. – Et andet eksempel gennemgås i §§ 35-36. – Plato og Aristotle mener at i demokratier vil flertallet af fattige uværgerligt stemme efter klasseinteresser og udbytte det velhavende mindretal (Pl. *Resp.* 565A; Arist. *Pol.* 1304b20-4; 1320a4-6).

3. *Tilstrækkeligt kyndige til at kunne forstå og sætte sig ind i et politisk problem.* Arist. *Pol.* 1281b3ff: "Af de mange er den enkelte ikke nogen betydelig person, men når de alle mødes, kan de alligevel være bedre end eliten, ikke hver for sig, men tilsammen, ligesom et samenskudsgilde kan være bedre end et gilde, som én person har betalt for. For hver enkelt af de mange er udstyret med visse fortrin og en vis fornuft, og når mængden mødes, bliver den ligesom én person med mange fødder og hænder og øjne, og tilsvarende hvad angår karakter og forstand. Derfor er flertallet også bedre til at bedømme musik og digtning: Nogle forstår noget, andre noget andet, og tilsammen forstår de alt. cf. 1282a14-17; Dem. 23.109. – Politiske informationer bringes til alle borgeres kundskab: Aeschin. 3.25, 32; Arist. *Ath. Pol.* 43.4; Eur. *Supplices* 433-4.

4. *Tilstrækkeligt interesserede i at deltage i den politiske beslutningsproces.* Thuc. 2.40.2: Det er de samme mennesker, der varetager private og politiske anliggender, og skønt folk har forskellige erhverv, så mangler de ikke kompetencen til at træffe politiske beslutninger. For som de eneste mener vi, at den politisk passive er nytteløs og ikke blot en, der foretrækker privatlivets fred.

- Ifølge Aristoteles er mennesket et "politisk dyr", eller snarere et "polis-dyr"

(*zoon politikon*, *Pol.* 1253a3). Dets formål med tilværelsen er at leve et aktivt politisk liv (*bios politikos*, *Eth.* 1095b18ff; *Pol.* 1325b16ff) hvilket er identisk med at være borger (*polites*) i en *polis*, "Borgere i ordets brede betydning, er enhver der medvirker til at regere og regeres. Der er forskel fra forfatning til forfatning, men under den bedste forfatning er borgeren den, der kan og vil regeres og regere med henblik på et menneskeværdigt liv." (*Pol.* 1283b42-84a2).

5. *I stand til at træffe rationelle politiske beslutninger, når de af eksperter og politikere er blevet oplyst om den sag, der skal afgøres:* Thuc. 6.39.1: "Man påstår nok, at demokratiet hverken bygger på indsigt eller lighed, og at de besiddende også er de bedste til at styre bedst. Men jeg påstår, for det første, at folket er helheden, oligarkiet en del, og for det andet, at de rige er de bedste forvaltere af formuer, men at de forstandige er bedst til at debattere, og at de mange er bedst til at vælge mellem de forslag, de har hørt, og at der i demokratiet er ligevægt mellem disse tre elementer både hver for sig og sammen." – Aktiv deltagelse ikke et krav til menige borgere: *Dem.* 18.308; 19.99; 10.70-4; 22.30; *Aeschin.* 3.233; *Eur. Suppl.* 438-41. En filosofisk formulering af dette synspunkt findes hos Aristoteles: Der er to former for kyndighed, den ene vedrører, hvordan man fremstiller en ting, den anden, hvordan man bruger den. Det kræver ekspertviden at bygge et hus, men det kræver sund fornuft at vælge et hus der svarer til ens behov. *Pol.* 1282a16-23: "det er ikke blot bygmesterens opgave at bedømme et hus' kvalitet. Den, der bor i det - altså husherren - bedømmer det bedre. Og styrmanden bedømmer et rør bedre end tømreren, og gæsten bedømmer end middag bedre end kokken".

Rousseau's mening om repræsentativt styre (*Contrat Social* 3.15): Le peuple anglois pense être libre, il se trompe fort; il ne l'est que durant l'élection des membres du parlement: sitôt qu'ils sont élus, il est esclave, il n'est rien. Dans les courts moment de sa liberté, l'usage qu'il en fait mérite bien qu'il la perde.

Vigtige aspekter af det athenske demokrati (ud over beslutningsprocessen i folkeforsamlingen): (a) udvælgelse af embedsmænd, edsvorne og lovgivnings-paneler ved lodtrækning i stedet for valg (Hansen (*supra*) 197-9; 235-7; 308); (b) en kort embedsperiode (normalt et år) kombineret med forbud mod genbesættelse af samme embede for derved at sikre rotation (Hansen 225-7); (c) betaling for deltagelse i politik for at give de mindrebemidlede mulighed for at udøve deres politiske rettigheder (Hansen 315-7); og (d) adskillelsen af initiativ og beslutning, således at initiativ og forberedelse af alle forslag overlades til meget aktive og undertiden ligefrem halvprofessionelle ledere, som samarbejder med medlemmer af femhundredemandsrådet, hvorimod afgørelserne træffes af menige borgere (Hansen 71-2, 143-6, 306-7, 309, 312).

Politisk lodtrækning ukendt i dag: Jon Elster, *Solomonic Judgements* (Cambridge 1989) 78-93; Carson & Martin (*supra*).

“demarki” versus “demokrati”: John Burnheim, *Is Democracy Possible?* (Berkeley 1985) 9, 156-87; Carson & Martin (*supra*) 102-14. McLean (*supra*) 157-61 bruger “demarchy” synonymt med, hvad han kalder “statistical democracy”.

Robert A. Dahl's direkte demokrati-model: “Suppose an advanced democratic country were to create a “minipopulus” consisting of perhaps a thousand citizens randomly selected out of the entire demos. Its task would be to deliberate, for a year perhaps, on an issue and then to announce its choices. The members of a “minipopulus” could “meet” by telecommunications. ... The judgment of a minipopulus would “represent” the judgment of the demos. Its verdict would be the verdict of the demos itself.” (*Democracy and Its Critics* (1989) 340).

The Deliberative Opinion Poll udviklet af James Fishkin (*supra*) (1991) 81-96; (1997) 161-228; Carson & Martin (*supra*) 87; T. Becker & C.D. Slaton, *The Future of Teledemocracy* (Westport 2000) 66-8.

Referendum modellen: stort antal referenda gennemført ved elektronisk afstemning: Først foreslået af R. Buckminster Fuller, *No More Secondhand God* (Garden City 1971). En moderne forkæmper for denne form for direkte demokrati er Budge (*supra*) som forestiller sig ca. 50 sådanne referenda om året

En dansk model for indførelsen af direkte demokrati, der er inspireret af mange af det athenske demokratis institutioner og ideer: M. Schmidt, *Direkte demokrati i Danmark. Om indførelsen af et elektronisk andetkammer* (København 1993).

Demokrati en udenrigspolitisk svag forfatningstype sammenlignet med monarki og oligarki: Stemningskift i folket fører til flakkende politik: K.J. Beloch, *Die attische Politik seit Perikles* (Leipzig 1884) 18-19; Der er mange passager i vore kilder, som kritikerne af direkte demokrati kan påberåbe sig, og det er især Demosthenes, som gang på gang beklager sig over, hvor ineffektivt det athenske demokrati er i kampen mod kong Filip af Makedonien, cf. fx Dem. 2.23; 3.14; 8.32-34; 18.235. Den bedste analyse af hele denne problematik er H. Montgomery, *The Way to Chaeronea* (Oslo 1983). – Derimod fremhæver Herodot (5.78), at Athen var en langt stærkere stat under demokratiet end før under tyranniet. Ingen evidens for, at Athen førte en flakkende udenrigspolitik: P. Harding, “Athenian Foreign Policy in the fourth Century”, *Klio* 77 (1995) 105-25.

Den demokratiske fredsteori: S. Weart, *Never at War: Why Democracies Will Not Fight One Another* (New Haven 1998). Modbevist af evidensen fra den oldgræske bystatskultur: B. Russett & W. Antholis, *Grasping the Democratic Peace* (Princeton 1993) 43-71. Teorien kritiseres af E.

Robinson, "Reading and Misreading the Ancient Evidence for Democratic Peace," *Journal of Peace Research* 38 (2001) 593-608.

Menige borgere stemmer for krig: Eur. *Suppl.* 481-85. Storkrige vil forsvinde, når kvinder får stemmeret: Dette synspunkt blev bl. a. fremført af *WILPF: Women's International League For Peace and Freedom*, stiftet i 1915 og stadig aktiv. **Folkeforsamlinger i oldtidens Athen og nutidens Schweiz.**

(4) FOLKEFORSAMLINGER I OLDTIDENS ATHEN OG NUTIDENS SCHWEIZ

Dette foredrag bygger på M.H. Hansen, "The Athenian *Ecclesia* and the Swiss *Landsgemeinde* i *The Athenian Ecclesia. A Collection of Articles* (Copenhagen 1983) 207-26.

Bøger om femhundredemandsrådet: P.J. Rhodes, *The Athenian Boule* (Oxford 1972); *folkedomstolene:* H. Hommel, *Untersuchungen zur Verfassung und Prozessordnung des athenischen Volksgerichts, insbesondere zum Schlussteil der Athenaion Politeia des Aristoteles.* *Philologus*, Suppl. 19 (1927); *strategkollegiet:* C.W. Fornara, *The Athenian Board of Generals from 501 to 404.* *Historia*, Einzelschriften 16 (1971).

Bog om folkeforsamlingen: G.F. Schömann, *De Comitibus Atheniensium* (Greifswald 1819).

Folkeforsamlingen (ekklesia). Alle athenere over 20 havde taleret og stemmeret på folkeforsamlingen. Den mødtes 40 gange om året under åben himmel på højen Pnyx over for Akropolis, og den var i regelen besøgt af mindst 6.000 borgere. En folkeforsamling varede kun nogle timer. Den blev indkaldt af femhundredemandsrådets præsidium (*prytanerne*) og ledet af ni af rådets medlemmer (*proedroi*), som blev lodtrukket om morgenen ved mødets begyndelse. Debatten bestod i en række taler holdt af de politisk aktive borgere, og efter debatten stemte man ved håndsoprækning, hvor de ni *proedroi* ved et hurtigt skøn afgjorde udfaldet. Athenere skelnede mellem love (*nomoi*), som var generelle tidsubegrænsede normer, og dekretter (*psefismata*), som var individuelle tidsbegrænsede normer. Folkeforsamlingen kunne ikke vedtage love, men kun ved dekret træffe afgørelse om udenrigspolitik og om alle vigtige indenrigspolitiske anliggender, cf. M.H. Hansen, *The Athenian Assembly* (Oxford 1987) - Det understregede var kontroversielt i 1970erne .

Landsgemeinde: H. Ryffel, *Die schweizerischen Landsgemeinden* (Zürich 1903); M. Kellenberger, *Die Landsgemeinden der schweizerischen Kantone* (Wintherthur 1965); L. Carlen, *Die Landsgemeinde in der Schweiz* (Sigmaringen 1976), suppleret med oplysninger fra Dr. W. Stauffacher, Glarus, Dr. E. Wettstein, Glarus, og *Landschreiber* U. Wallimann, Obwalden. Jeg har overværet møder af *Landsgemeinde* i Sarnen, Obwalden i 1977 og 1981 og i Glarus i 1977. En

udførlig beskrivelse findes i M.H. Hansen, *The Athenian Ecclesia. A Collection of Articles 1976-83* (Copenhagen 1983) 207-26.

Sammenligning af *Ecclesia* og *Landsgemeinde* på seks områder:

(1) *Forholdet mellem folkeforsamlingspladsens størrelse og antallet af deltagere*: 2 personer per m²: H.A. Thompson & R.E. Wycherley, *The Athenian Agora XIV. The Agora of Athens* (Princeton, NJ 1972) 48. 2½ person per m² og Opmålinger af Græske teatre: M.H. Hansen, "Reflections on the Number of Citizens Accommodated in the Assembly Place on the Pnyx", i B. Forsén & G. Stanton (udg.), *The Pnyx in the History of Athens* (Helsinki 1996) 27-28 - Athenerne sad ned på folkeforsamlingen: Thuc. 6.13.1; Aeschin. 2.68. Hansen (1996) 25.

(2) *Opgørelsen af afstemninger foretaget ved håndsoprækning*: M.H. Hansen, "How Did the Athenian Ecclesia Vote?" i *The Athenian Ecclesia. A Collection of Articles* (Copenhagen 1983) 102-21. – Forestillinger om, at hænderne blev talt: E.S. Staveley, *Greek and Roman Voting and Elections* (London 1972) 86 - De 9 *proedroi* bedømmer håndsoprækningerne: Arist. *Ath. Pol.* 44.3.

(3) *Hyppigheden af enstemmige afgørelser*: Enstemmige afgørelse på folkeforsamlingen: *Syll.*³ 1109.20-24; Aeschin. 2.13; Dem. 59.5. - *Procheirotomia* (indledende afstemning om, hvorvidt et forslag skal til debat eller kan ratificeres forlods uden debat) Harp. s.v. *procheirotomia*; Aeschin. 1.23; Arist. *Ath. Pol.* 43.6; Dem. 24.11, cf. M.H. Hansen, "The *Procheirotomia* in the Athenian Ecclesia", i *The Athenian Ecclesia. A Collection of Articles* (Copenhagen 1983) 123-30.

(4) *Varigheden af en folkeforsamling*: En folkeforsamling varede hele dagen: Glotz, G. 1929. *The Greek City* (London) 175; diæten på 1-1½ dr. en utilstrækkelig compensation: Mossé, C. 1967. *Les institutions politiques grecques* (Paris) 48. Korte møder: M.H. Hansen, "The Duration of a Meeting of the Athenian Ecclesia", i *The Athenian Ecclesia. A Collection of Articles* (Copenhagen 1983) 131-37. Rådsmøde om eftermiddagen efter folkeforsamling: Aeschin. 1.112. Elektroniske afstemninger i Kongressen i Washington ville spare en måned: K.C. Wheare, *Legislatures* (2. udg. Oxford 1968) 21.

(5) *Forskellen mellem forvaltningsakter vedtaget af folket på folkeforsamlingen (psefismata) og love vedtaget ved referendum (nomoi)*: Andoc. 1.87; M.H. Hansen, *The Athenian Democracy in the Age of Demosthenes* (1991) 171-74. Distinktionen respekteret: *ibidem* 150-58, 175-77. Samme distinktion i Obwalden: Kellenberger (1965) 32, 58-59, 90,

(6) *Forekomsten af politiske partier forsamlingsdemokratier*: I Athen mindre grupper af politiske ledere (Fx Aeschin. 2.64, 67-68; Dem. 18.143), men ingen politiske grupperinger blandt de menige folkeforsamlingsdeltagere: M.H. Hansen, *The Athenian Assembly* (Oxford 1987) 72-86, imødegået af P.J. Rhodes, "The Ostracism of Hyperbolus", i Osborne & Hornblower (udg.) *Ritual Finance Politics* (Oxford 1994) 85-98, imødegået af M.H. Hansen, "One Hundred and Sixty Theses about

Athenian Democracy”, *CI Med* 48 (1997) 205-65. På *Landsgemeinde* står deltagerne ikke grupperet efter partitilhør: Oplysninger fra boghandler Pfammatter og *Landschreiber* U. Wallimann i Obwalden og fra Dr. W. Stauffacher og Dr. E. Wettstein i Glarus.

II

Tekst fra planlagt kildesamling af perspektiverende tekster

Artiklen *Democracy* i *Encyclopædia Britannica*

Indledning

Den alfabetisk ordnede encyklopædi er en genre, som har rødder tilbage til oldtid og middelalder, men i det 18. årh. oplevede den en markant opblomstring, hvilket ikke kan undre: For oplysningstidens lærde var det en indlysende opgave at skabe en let tilgængelig oversigt over al menneskelig viden i en form, som et bredere udsnit af befolkningen kunne finde frem og forstå.

Den prægtigste og berømteste af oplysningstidens encyklopædier var den franske. Den blev redigeret af Denis Diderot og skrevet af en kreds af førende franske forskere og forfattere, bl. a. Voltaire. Den udkom for første og eneste gang i årene 1751 til 1772. Anderledes gik det med dens engelske modstykke, *Encyclopædia Britannica*. Førsteudgaven i 4 bind fra 1768-71 blev fulgt af 14 nyere udgaver, og hver ny udgave var større end sin forgænger. Både 14. og 15. udgave er løbende blevet opdateret med få års mellemrum. Den 15. udgave udkom første gang i 1974 med titlen *The New Encyclopædia Britannica*, og den markerede en helt ny tilgang til stoffet. Værket opdeltes i en *Micropædia* i 12 bind med korte artikler om alt fra A til Z, og en *Macropædia* i 17 bind med meget lange artikler om udvalgte emner. Den nyeste version af 15. udgave er fra 2002, og den er tilgængelig både i bogform og på Internettet.

De mange udgaver af *Encyclopædia Britannica* er en guldgrube for den, der vil studere et begrebs udviklingshistorie. Formålet med en encyklopædi er jo så neutralt som muligt at give en nøgtern fremstilling af, hvad ord og begreber betyder og står for, og i kort form at fange det væsentlige i begrebet. Alle de successive artikler om samme begreb er derfor umiddelbart sammenlignelige og repræsenterer hver for sig samtidens opfattelse af et begreb, eller – i nogle tilfælde – samtidens divergerende opfattelser af et begreb, som der ikke er enighed om.

Tekst

1. udgave, bind 2 (1771) 415.

DEMOKRATI, det samme som folkestyre, hvor den øverste magt er i hænderne på folket. Sådanne var Rom og Athen i gamle dage, men hvad vore moderne republikker angår, så kommer deres regeringsform nærmere aristokrati end demokrati, med undtagelse af Basel.

Identiske artikler i de næste 5 udgaver med en indledende etymologisk definition som eneste tilføjelse: DEMOKRATI, fra **demos** "folk" og **kratein** "at befale" eller "at styre"

7. udgave, bind 7 (1842) 708.

DEMOKRATI (fra **demos** "folk" og **kratein** "at befale" eller "at styre"), det samme som folkestyre, hvor den øverste magt er i hænderne på folket. Sådanne var Rom og Athen i gamle dage, men det mest perfekte eksempel på demokrati er Nordamerikas Forenede Stater i vor tid. Deres styre fortjener at anses for et af de bedste og viseste i verden pga den sikkerhed det giver, den gode orden det opretholder, de små byrder det pålægger, og den skønsomhed, med hvilken dets udenrigs- og indenrigspolitik er blevet ført.

Næsten identiske artikler i de næste tre udgaver.

11. udgave, bind 8 (1910) 1-2.

DEMOKRATI (Gr. **demokratia**, fra **demos**, "folket", dvs det menige folk, og **kratos** "styre"), i politisk videnskab den form for regering, i hvilken folket styrer sig selv, enten direkte som i de små græske bystater, eller gennem repræsentanter. ... Aristoteles' restriktive opfattelse af demokrati som en dårlig form for folkestyre - dvs "pøbelvæld"e eller, som det sommetider er blevet kaldt, **ochlokrati** (**ochlos** - pøbel) - skyldes det faktum, at det athenske demokrati i hans tid var en degenereret form, langt under idealerne i 5. årh., da det nåede sit højdepunkt under Perikles. Siden Aristoteles tid har ordet genvundet sin naturlige betydning, men moderne demokrati er vidt forskelligt fra, hvad det var i glansperioden i Grækenland og Rom. De græske stater var såkaldte "bystater", der var kendetegnet ved, at alle borgere regelmæssigt kunne forsamles i byen for at give love og for andre formåls skyld. Denne suveræne folkeforsamling var kendt i Athen som **ekklesia**, i Sparta som **apella**, og i Rom som **comitia centuriata** eller **concilium plebis**. Repræsentativt styre i moderne forstand er der så godt som ingen spor af i Athens historie, skønt visse embedsmænd havde en slags repræsentativ status. Direkte demokrati er umuligt undtagen i små stater. For det

andet var der snævre grænser for borgerskab. Perikles indskrænkede borgerskab til dem, der var sønner af en athensk fader, der selv var borger, og en athensk moder. Dette system udelukkede ikke blot alle slaverne, men også fastboende fremmede, undergivne allierede og de athenere, hvis herkomst ikke opfyldte dette kriterium. Det athenske demokrati, som var typisk i oldtidens Grækenland, var en yderst eksklusiv form for styre.

Fremvæksten af imperium og nationalstater har umuliggjort denne snævre form for lokalt demokrati. Befolkningen blev for stor og afstandene for store til at man kunne holde regelmæssige forsamlinger af fuldborgere. Det blev stedse mere vanskeligt at opretholde det skarpe skel mellem borgere og ikke-borgere, og nye kriterier for borgerskab voksede frem. Den første vanskelighed er blevet overvundet ved forskellige former for repræsentativt styre. Det andet problem er blevet løst på forskellig måde i forskellige lande. Moderate demokratier har indført en lav formuecensus, hvorimod yderliggående demokrati er baseret på en udvidelse af borgerskabet til at omfatte alle voksne, med eller uden forskel på de to køn. Grundprincippet i moderne repræsentativt styre er, at folket ikke selv styrer sig selv, men med mellemrum vælger dem, som skal styre på folkets vegne.

Næsten identiske artikler i de to følgende udgaver.

14. udgave, bind 7 (1929) 182-85, i uddrag.

DEMOKRATI, i politisk videnskab den form for regering, hvor folket styrer sig selv, enten direkte som i de små bystater i Grækenland, eller gennem repræsentanter (Gr. **demokratia** fra **demos**, folk, og **kratos**, styre).

De allierede i Verdenskrigen førte deres sidste og sejrige felttog under præsident Wilson's kampråb om "at gøre verden til et sikkert sted for demokrati". Imperier blev opløst under choeket, mere end et dusin dynastier blev styrtet, og adskillige republikker indstiftet. Valgretten blev udstrakt ikke blot til mænd men også til kvinder. Der bliver stemt mere end nogensinde før i menneskehedens historie, men det kan betvivles, om nationerne er mere demokratiske, end de var før, undtagen i deres adfærd. Mange lande - Italien, Spanien, Polen og Rusland - regeres af diktatorer eller tyranner, der styrer i forskellige evangeliers navn, fascisme i Italien og marxistisk socialisme i Rusland. Overalt har der været en vis tilbagegang i respekten for frihed, om ikke i friheden selv. Der er ikke længere den næsten religiøse hengivenhed til friheden, som inspirerede det 19. århundredes liberalister, som stadig mærkede det 18. århundredes generøse og naive entusiasme. Det skyldes utvivlsomt en mistillid og frygt for demokrati, efterhånden som demokratiet vokser sig stærkere, og måske skyldes det, at mennesker i en materialistisk tidsalder ikke er ligeså følelsesmæssigt knyttet til abstrakte principper. ... Afskaffelsen af Krig var en af de store velsignelser, som man tillidsfuldt forventede, demokratiet ville føre med sig. Verdenskrigen, der på de allieredes side blev ført i demokratiets navn, skulle være krigen, der bragte krig til ophør. Men det må ikke glemmes, at demokratiernes interesser let kan blive berørt, eller deres følelser vakt; og så kan demokratier være ligeså ubøjelige, indstillet på krig og imperialistiske som tyranner og diktatorer.

.... Moderne demokrati adskiller sig fra antikt demokrati ved, at det ikke blot gælder for indbyggerne i en by, men for millioner, der er spredt ud over et stort territorium og knyttet sammen af fælles nationale interesser. I en sådan målestok kunne folkestyre ikke fungere i direkte form, men kun gennem et kompliceret netværk af repræsentative institutioner. Absolutisme forsvandt tilsyneladende, men ikke i virkeligheden ...

Demokratiet er endnu ikke blevet den regering af folket ved folket for folket, som Lincoln forestillede sig, men det er blevet et styre af den folkelige opinion, som han havde en næsten mystisk tiltro til. De ledende nationers regeringer ... styrer i dag i folkets navn. Det er denne offentlige opinion, som statsmænd og ministre taler smigrende om, søger at **imødekomme** conciliate og kontrollere ved at appellere til egeninteresse. Politikerne er blevet tvunget til at udvikle og anvende en ny teknik. I de fleste udviklede nationer har alle stemmeret, både mænd og kvinder, og der er en udbredt forståelse, som skyldes den folkelige uddannelse. I en forbløffende effektiv **proficient** industriel tidsalder har ethvert teknisk mirakel bidraget til at danne og udbrede denne vældige masseopinion. trykpressen med billige aviser og billigt læsestof er af betydning. Damp og elektricitet med jernbane og dampskib, telegraf og telefon og nu den trådløse radio har sat demokratiet i stand til at gøre nye erobringer. I det antikke græske demokrati havde Stentor en stemme så stærk som 50 andre mænds; men i det moderne demokrati kan en kandidat til en betydningsfuld post få sin stemme forstærket og udsendt mekanisk, så hans overtalende løfter kan høres af millioner af vælgere, uden at han behøver at besvære dem med at rejse sig fra lænestolen. Men rivaliserende interesser bejler konstant til opinionens gunst, og i denne proces opstår nye og uforudsete misbrug, som er uløseligt forbundet med enhver reform. Demagogen og den uansvarlige og skrupelløse avisejer har større spillerum og mere magt. Samtidig har der været en tilbagegang i respekten for parlamenter, eller i det mindste parlamentarikere, som skyldes en demagigisk leflen for, hvad der formodes at være den offentlige mening, som kan drejes i den ene eller den anden retning af dem, der kontrollerer medierne. Den gamle opfattelse af konstitutionel liberalisme er blevet svækket, og liberale partier har tabt terræn. De modsatte ekstremer: konservatisme og bolchivisme er blevet mere bitre og kompromisløse. Majoriteten har mindre respekt for minoritetens rettigheder. Den lighed, der dominerer i det moderne demokrati, er til en vis grad partisk: den herskede dvs den besiddende klasses indrømmelse til folkestemningen. Men selv om ligheden var reel, følger det ikke nødvendigvis, at der ville være frihed. Under opretholdelsen af ligheden bliver demokratier ligeså tyranniske som autokrater. Der skabes umenneskelige bureaukratier, som indskrænker borgerens handlefrihed, regulerer hans personlige vaner og blander sig i hans private affærer. Og det sker dels ud fra en naturlig trang til at blande sig, og dels for at retfærdiggøre ansættelsen af hele armeer af embedsmænd og kontorpersonale.

14. udgave (1955) bind 7: 182-85, i uddrag.

DEMOKRATI er en regeringsform baseret på folkets selvstyre og i moderne tid på frit valgte repræsentative institutioner og en udøvende magt, der står til ansvar for folket; samt på en livsform baseret på den fundamentale antagelse at alle individer er lige og har lige ret til liv, frihed (herunder menings- og ytringsfrihed) og stræben efter lykke. Demokrati har en lang historie, der rækker

tilbage til oldtiden, og det kan anskues som en moderne frugt af den vestlige civilisation og dens to komponenter: arven fra Athen og Rom og den jødisk-kristne tradition.

Det antikke demokrati var i mange henseender fundamentalt forskelligt fra det moderne. Det var et direkte demokrati, hvor hele folket fungerede som lovgiver, og hvor det repræsentative system var ukendt. Det var muliggjort i kraft den antikke stats begrænsede størrelse. Den bestod almindeligvis kun af en by med dens opland, og der var næsten aldrig mere end 10.000 borgere. I de antikke demokratier var enhver borger berettiget til at deltage i de lovgivende forsamlinger og til at stemme. Et meget stort antal borgere beklædte et af de mange embeder der blev besat ved valg og på åremål. Der var ingen adskillelse mellem den lovgivende og den udøvende myndighed. Begge var i hænderne på hele det aktive borgerskab og der var ingen moderne partiorganisationer. Fordi de antikke folkeslag var ude af stand til at udvikle et repræsentativt system, var det umuligt for dem at skabe store demokratiske stater. På den anden side var der et yderst intenst politisk liv i de antikke demokratier, og alle borgerne var aktivt interesseret i og bekendt med alle administrative detaljer. denne type direkte demokrati

var det ideal, som Jean Jacques Rousseau forestillede sit i sin **Contrat Social**, og det kan i et vist omfang findes i town meetings i New England og i nogle af de små schweiziske kantonen. Referendum og folkeinitiativ som er beverate i adskillige demokratiske forfatninger, fx i Schweiz, kan opfattes som elementer af direkte demokrati som har overlevet under det indirekte eller repræsentative demokrati, som er den almindeligt accepterede form i moderne tid. En anden og meget vigtig forskel mellem antikt græsk demokrati og moderne demokrati vedrører ikke styreformen, men den fundamentale opfattelse af alle individers lighed. Det antikke demokrati var ikke blot foreneligt med slaveri, det forudsatte slaveri, som alene skaffede borgerne den nødvendig frihed til at hellige sig problemer af offentlig interesse. Moderne demokrati har haft en stigende tendens til at afskaffe alle privilegier og forskelle i fødsel, klasse, race og køn, og udvide sin basis, så det kommer til at omfatte alle.

Det idegrundlag, på hvilket demokratiet kunne udvikle troen på alle menneskers essentielle lighed, blev skabt af den stoiske filosofi, som dominerede Romerriget og gennemsyrede romerretten, og af de jødiske profeter og de tidlige kristne, der lagde vægt på de fattige, de arveløse og alle menneskers lighed for Gud.

Demokratiets institutioner og former kan være vidt forskellige og er det i forskellige lande, men der er centrale værdier, der ligger til grund for alle former for demokrati og bestemmer, hvad man kan kalde "den demokratiske livsform". ... Her er det kun nødvendigt at påpege, hvad man kan kalde "demokratiets metode". Den består i diskussion, i åbenhjertig kritisk analyse og den fører ofte til kompromis. Demokrati forudsætter eksistensen af opposition som en legitim partner i den demokratiske proces. Det accepterer et pluralistisk syn på værdier og sammenslutninger, og det afviser enhver totalitær eller monolitisk identifikation af staten med ét parti eller én lære. Men diskussion og tolerance må altid holdes inde for rammerne af den demokratiske overbevisning, og det betyder anerkendelsen af de fundamentale værdier: individuel frihed og alle menneskers lighed. Tolerance over for elementer der fornægter de fundamentale demokratiske principper og endog dets ret til at eksistere, er ikke blot utilstedelige, men i praksis også farlige for demokratiets eksistens.

Demokrati har mange mangler, og nogle af dem hænger sammen med demokratiets væsen. De kan og må afhjælpes og modificeres ved konstant kritik og vågen opposition.

15. udgave, bind 4 (2002) 5.

DEMOKRATI, i bogstavelig forstand: “styre ved folket” (fra græsk: **demos** “folk” og **kratos** “styre”). I moderne sprogbrug har termen tre grundbetydninger: (1) en form for styre, hvor retten til at træffe politiske beslutninger udøves direkte af hele borgerskabet, med benyttelse af en form for flertalsstyre – sædvanligvis kendt som direkte demokrati. (2) en form for styre, hvor borgerne besidder den samme rettighed, dog ikke personligt, men gennem repræsentanter, der er valgt af folket og ansvarlige over for folket – kendt som repræsentativt demokrati. (3) en form for styre, sædvanligvis et repræsentativt demokrati, hvor flertallets beføjelser udøves inden for en ramme af forfatningsmæssige restriktioner, som har til formål at sikre, at alle borgere kan nyde bestemte individuelle og kollektive rettigheder, så som ytringsfrihed og religionsfrihed – kendt som liberalt eller konstitutionelt demokrati.

Demokratiet opstod i nogle af bystaterne i oldtidens Grækenland, hvor hele borgerskabet udgjorde den lovgivende forsamling. Borgere var valgbare til en række administrative og jurisdiktionelle embeder, af hvilke nogle blev besat ved valg, andre ved lodtrækning. Der var ingen magtdeling, og alle embedsmænd stod til ansvar for folkeforsamlingen, der både havde udøvende, dømmende og lovgivende beføjelser. Det græske demokrati var en kortvarig historisk episode, der kun havde en begrænset direkte betydning for udviklingen af moderne demokratiske styreformer. To årtusinder skilte den græske bystats fald fra det moderne konstitutionelle demokratis fremvækst.

Moderne opfattelser af demokratisk styre blev i stort omfang udformet på baggrund af idéer og institutioner, i Europa i middelalderen. I særdeleshed opfattelsen af gudgivne love, naturret og sædvaner som bånd på magtudøvelsen. Af største betydning var den stedse mere almindelige praksis, at Europas herskere søgte godkendelse af deres politik – herunder retten til at udskrive skatter – ved at rådspørge rigets forskellige stænder eller interesseorganisationer. Møder af repræsentanter for disse organisationer blev oprindelsen til de moderne parlamenter og lovgivende forsamlinger. Det ældste dokument, der omtaler sådanne begreber og procedurer, er det engelske Magna Carta, givet af kong Johan Uden Land i 1215.

Af afgørende betydning var også den dybtgående intellektuelle og sociale udvikling i oplysningstiden, samt Den Amerikanske og Den Franske Revolution, i særdeleshed fremkomsten af begreber som “naturlige rettigheder” og “politisk lighed”. To indflydelsesrige dokumenter fra denne periode er Den Amerikanske Uafhængighedserklæring (1776) og Den Franske Erklæring om Menneskets og Borgerens Rettigheder (1789).

I løbet af det 19. og 20. århundrede blev de demokratiske regerings centrale institution en repræsentativ lovgivende forsamling, valgt ved frie og (efterhånden) almindelige valg. I mange lande kom demokrati også til at indebære konkurrence om offentlige hverv, ytringsfrihed, pressefrihed og **legitimt styre**.

Mange autoritære og totalitære stater, især de kommunistiske nationer i det 20. århundrede, har officielt haft demokratiske regeringer, der ikke desto mindre var domineret af et enkelt officielt anerkendt parti uden nogen opposition.

III

Eksempel på ekstemporal perspektiverende tekst

(i alt vil 25 sådanne tekster kunne erhverves som en samlet pakke)

Eksamensspørgsmål

Niels Højlund, **Folkeafstemninger - en trussel mod demokratiet!** (1993) 45-47.

Ligesom forældre skal kunne lade deres børn kede sig i fred, bør et politisk system kunne tillade sig et vist mål af frustration hos borgerne. Der må være tid til at konstatere, om utilfredsheden er alvorligt ment eller kun en krusning på overfladen. Og ligesom børn bliver hysteriske og forkælede, hvis deres kværulanteri hele tiden bliver taget alvorligt, sådan bliver også vælgere hysteriske og forkælede, hvis politikerne hele tiden skal tage temperatur på folkestemningen, før de tør sige deres mening og gøre, hvad de finder rigtigt. Den slags hysteri og forkælelse lægger folkeafstemningsdemokratiet op til, mens det repræsentative demokrati tør afvise det.

Eller gør det? Afstanden mellem vælgerne og den politiske handling, som er indbygget i det repræsentative demokrati, skyldes dog ikke alene et hensyn til den politiske magts arbejdsmuligheder tværs gennem alle folkestemninger. Den skyldes også et ønske om at befri borgerne for politisk anmasselse. Vi afgiver virkelig vor magt til de valgte, fordi vi gerne vil være fri for selv at håndtere denne magt. Vi har så meget andet at tage os af: arbejdet, familien, vennerne, det nære samfund omkring os, interesser, sport, kunst, etc.etc.

Der er nogen, der gerne vil bilde os ind, at vi bør have dårlig samvittighed, hvis vi ikke hele tiden beskæftiger os med politik. Der er nogen, som vil mistænkeliggøre vore politikere for os ved at sige, at hvis vi ikke hele tiden er over dem, så snyder de os og tager magten fra os. Der er nogen, der synes at opfatte demokratiet som en stor myretue, hvor vi alle hele tiden bør være optaget af at slæbe politiske pinde frem og tilbage. Og der er nogen, der derfor jeremierer over denne elendige tid

vi lever i, hvor folk ser fjernsyn, eller dyrker sport, eller drikker bajere sammen med vennerne frem for at gå til politiske møder og deltage aktivt i den politiske debat.

Jeg synes, at disse politiske alvorsmænd har glemt, at det politiske er ikke noget i sig selv. Ikke engang i et demokrati. Og at vi har valgt politikere til at tage sig af et job, som vi helst selv vil være fri for. Jeg synes de glemmer, at det politiske drejer sig om nogle begrænsede og praktiske opgaver, der skal løses, og ikke om hele tilværelsen. Jeg ved ikke, om mennesket er et zoon politikon, et samfundsdyr, som Aristoteles hævdede. Men jeg vil i hvert fald nødig have denne bestemmelse over mig som en ideal fordring. Det er, hvad der sker, hvis demokratiet skal være totalt og altomfattende. Hvis man ikke fastholder distancen mellem borger og politiker. Og fastholder retten til politisk dovenskab blandt vælgerne.